

FÓRUM ARCHIVÁROV

----- Roč. XII. č. 2 -----

----- Február 2001 -----

Rozhovor s PhDr. Petrom Kartousom, CSc., riaditeľom odboru archívniectva a spisovej služby MV SR

1. Podľa legislatívneho plánu vlády v novembri 2001 sa má prejednať vo vláde zákon o archívoch a registratúrach. Archivárov, čitateľov Fóra archivárov, určite zaujíma časový harmonogram prípravy tohto zákona. Môžete nám ho priblížiť? Kedy počítate, že sa dostane návrh zákona na pripomienkovanie širokému plénu archivárov? Kedy plánujete, že bude opäť prerokovaný vo Vedeckej archívnej rade a kedy sa stane predmetom medzirezortného pripomienkovania?

Začnem od konca. Ak má vláda, resp. jej legislatívna rada prerokovať návrh zákona v novembri t.r., ministerstvo ho musí predložiť v októbri. To znamená, že musia byť ukončené všetky pripomienkové konania. Medzirezortné pripomienkové

konanie sa musí uskutočniť v septembri. Podľa § 5 ods. 5 zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám je ministerstvo povinné text navrhovanej právnej normy zverejniť po jej uvoľnení m na medzirezortné pripomienkové konanie; stane sa tak na internetovej stránke sekcie. Toto je harmonogram a postup, ktorý ministerstvo musí dodržať.

Pracovná skupina si svoj interný harmonogram prác stanovila tak, aby do konca apríla mala hotový návrh textu zákona, ako aj vecné riešenie troch vykonávacích predpisov. Pripravujeme tri vykonávacie predpisy, ktoré budú upravovať otázky správy registratúry, hodnotenia záznamov a preberania archívnych dokumentov, ďalej problematiku ochrany archívnych dokumentov; tretí vykonávací predpis sa bude venovať podrobnostiam

evidencie Archívneho dedičstva SR a prístupu k archívnym dokumentom.

V máji chceme urobiť všetky legislatívne práce, ktoré prikazujú navrhovateľovi zákonov legislatívne pravidlá tvorby zákonov. Musíme zrevidovať návrh textu zákona, vypracovať dôvodovú správu (všeobecnú časť a výklad k jednotlivým ustanoveniam), vypracovať doložku zlučiteľnosti, atď. V tomto štádiu bude dôležitá ešte užšia spolupráca s kolegami z odboru legislatívneho a správneho.

Za ideálny by sa dal považovať stav, že koncom mája by boli pripravené už aj paragrafované znenia návrhov vykonávacích predpisov.

Takto spracovaný materiál by sa mal stať predmetom rezortného pripomienkového konania v priebehu mesiaca júna. Za súčasť rezortného pripomienkového konania sa považuje aj predloženie návrhu archívom, vrátane Spoločnosti slovenských archívárov.

Na rokovanie Vedeckej archívnej rady by sa mal dostať materiál so zapracovanými pripomienkami archívov. Predpokladám, že sa tak stane koncom júna, resp. v prvej dekáde júla. V priebehu leta treba zapracovať pripomienky Vedeckej archívnej rady.

Ako predbežný termín nadobudnutia účinnosti sme stanovili 1. júl 2002.

2. Už dlhší čas sa hovorí o možnej jednotnej sieti štátnych archívov na Slovensku. Už aj v pripravovanom zákone sa plánuje so zakotvením formulácie, že okresné archívy zriaďuje Ministerstvo vnútra SR. Zaujímala by nás bližšia koncepcia, či konkrétna Vaša predstava, ako by to malo vyzerať? Budú všetky dnes existujúce štátne oblastné a štátne okresné archívy zachované? Počítate s priamym riadením okresných archívov, alebo vo Vami navrhovanej koncepcii sa počíta s riadením cez dnes existujúce oblastné archívy?

Pojem jednotná sieť štátnych archívov treba vnímať ako sieť štátnych ústredných archívov, štátnych oblastných archívov a štátnych okresných archívov. Pod pojmom jednotnosť treba rozumieť prevedenie zriaďovateľskej funkcie voči štátnym okresným archívom na ministerstvo vnútra. Slovenský národný archív by bol právnickou osobou zriadenou ministerstvom; bol by rozpočtovou organizáciou štátu napojenou finančnými vzťahmi na rozpočet ministerstva. Pri Slovenskom ná-

rodnom archíve musím ešte poznamenať, že ak 1. januára 2001 nadobudne účinnosť zákon o štátnej službe v tej podobe, ako ho teraz schválila vláda, tak týmto zákonom sa bude ešte novelizovať § 18 ods. 1 zákona SNR č. 149/1975 Zb. o archívnictve v znení neskorších predpisov tak, že aj SNA sa stane odborným zariadením ministerstva vnútra. Náš návrh počíta s tým, že Štátny ústredný banský archív v Banskej Štiavnici a štátne oblastné archívy by boli naďalej odbornými pracoviskami zriadenými a spravovanými ministerstvom.

Riešenie postavenia štátnych okresných archívov nevyklučuje uvažovanie v dvoch základných polohách, a to ponechať ich v terajšom, minimálne, upravenom počte. Spomínaná korekcia by reagovala na reformu verejnej správy v tom zmysle, že sa dá uvažovať o prehodnotení niektorých z nich ako oblastných archívov.

Druhou možnosťou je ich terajšiu „sieť“ riešiť ako pobočky štátnych oblastných archívov. S týmto riešením počíta, napríklad, návrh novej právnej úpravy, ktorú pripravuje Ministerstvo vnútra ČR.

Pri tomto riešení, zohľadňujúcim aj zvýšenie počtu oblastných archívov, má význam uvažovať aj o zmene názvu; Štátny archív, pobočka v

Nepochybne, časový harmonogram reformy verejnej správy, ako aj doriešenie obsahu činnosti a postavenia niektorých, v nej navrhovaných inštitútov, mám na mysli úrady špecializovaných sietí miestnej štátnej správy (špecializované úrady štátnej správy), môžu byť dôvodom na prehodnotenie nami navrhovaných riešení.

3. Pripravovaný zákon, ak sa nám podarí zachovať jeho znenie v doteraz známej forme, som presvedčená, že bude dobrým štartom do nového tisícročia. V čom sú základné zmeny tohto zákona oproti predchádzajúcemu zákonu? Počíta sa aj s vydaním troch podzákonných noriem. Mohli by ste o nich už teraz niečo prezradiť?

Za jednu z kľúčových zmien vecného charakteru považujem už spomínaný návrh na zjednotenie zriaďovateľskej funkcie voči štátnym ústredným archívom, štátnym oblastným archívom a štátnym okresným archívom. V súvislosti s právom zriaďiť

archív, jeho rozšírenie aj na fyzické osoby. Právo zriaďiť archív si vyžiadalo aj sprísnenie podmienok na vydanie súhlasu ministerstva a vice versa právo ministerstva archív aj zrušiť.

Zriadením inštitútu Archívne dedičstvo Slovenskej republiky sa museli novým spôsobom nielen definovať povinnosti a práva vlastníka archívneho dokumentu, ale aj práva a povinnosti archívov, osobitne archívov štátnych. Inštitút Archívne dedičstvo SR prinesie aj zvýšené nároky na ochranu archívnych dokumentov; vykonávací predpis už nebude obsahovať kategórie archívnych dokumentov. Každý archívny dokument, súčasť Archívneho dedičstva SR, sa považuje za jedinečný, a teda všetky si vyžadujú rovnaký prístup k ich ochrane.

Pre verejnosť bude nepochybne najzaujímavejším momentom zrušenie všeobecnej lehoty prístupu k archívnym dokumentom. Zrušenie lehoty si vyžiadalo presnú špecifikáciu podmienok obmedzenia a odoprenia prístupu; zákon oprávňuje žiadateľa odvolať sa proti neudeleniu, obmedzeniu alebo odopreniu prístupu.

Veľmi podrobne je spracovaná časť o povinnostiach pôvodcu registratúry, vrátane povinností

likvidátora a správcu konkurznej podstaty.

Novým spôsobom sa rieši výkon štátnej správy na úseku archívov a registratúr, zavádza sa nový inštitút – štátny odborný dozor. Tu sa nemôžem nezmieniť o skutočnosti, že vôbec nie je vylúčené, skôr naopak, že nový zákon prinesie štátnym archívom viac povinností a zodpovedností; ich rozhodovanie sa bude vo väčšej miere riadiť ustanoveniami zákona o správnom konaní. Aby nevznikol nesprávny dojem, že ministerstvo presúva zodpovednosť na archívy, vôbec nie; zostáva orgánom rozhodujúcim a aj odvolacím.

Veľmi rozsiahla je aj sankčná časť za porušenie povinností uložených zákonom, či už sú to zriaďovatelia archívov, vlastníci archívnych dokumentov alebo pôvodcovia registratúr.

V návrhu textu zákona a vykonávacích predpisoch sa legitimizuje aj odborná terminológia používaná už niekoľko rokov na úseku správy registratúry.

Záverom, snažíme sa k návrhu zákona pristupovať tak, aby jeho jednotlivé časti boli vecne vyvážené, boli v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky, rešpektovali

medzinárodné zmluvy, ktorými je štát viazaný a boli v súlade s právom Európskej únie, resp. Rady Európy.

Vypracovanie troch vykonávacích predpisov som už spomenul; ich vecné riešenie je momentálne v rukách ich spracovateľov. V zásade sme sa dohodli na okruhoch problematiky, ktoré majú riešiť. Vulgo dictu vykonávacie predpisy, vzhľadom na to, že nie je prípustné ukladať povinnosti inak ako zákonom, pôjde v skutočnosti o praktické a vecné opisy výkonu jednotlivých povinností a úloh, činností a postupov zákonom dotknutých subjektov.

4. Okrem zákona, keďže sa začína nový rok, by som sa Vás ako predsedníčka Spoločnosti slovenských archivárov rada, opýtala čo nového v archívoch SR? Máte údaje o tom, akým finančným obnosom disponujú v roku 2001 štátne archívy? Aká je výška prostriedkov na kapitálové výdavky pre archívy a ako boli rozdelené? Kto rozhoduje o ich pridelení, prípadne o výške pridelených kapitálových prostriedkov pre jednotlivé archívy?

Situácia v pridelení financií na kapitálové výdavky štátnych okresných

archívov v kapitole 700 je už celý rad rokov dramatická. Potreby nielen štátnych okresných archívov na rozširovanie kapacít depotov, ako je dobre známe, narastajú nebyvalým prílevom množstva materiálu po opakovaných zmenách v štátnej správe a súčasne neustále sa zväčšujúcej podvyživenosti rozpočtov na ich riešenie.

Ale poďme ku konkrétnym číslam... Na tento rok by sme pri najväčšej skromnosti potrebovali na relatívne bezproblémový chod archívov sumu približne 98 mil. Sk. Túto sme aj navrhli do rozpočtov krajských úradov. Skutočnosť predstavuje pridelenie 21.5% požadovanej sumy.

O výške finančných prostriedkov na kapitálové výdavky rozhodujú v poslednej inštancii prednostovia jednotlivých krajských úradov. Výsledky ich rozhodnutí sú podľa jednotlivých krajov veľmi rozdielne. Zrači sa v nich napätosť rozpočtov jednotlivých krajov, ale aj rozdielnosť výšky stupňa záujmu ich najvyšších predstaviteľov o oblasť archívnictva v kraji, ale aj „priebojných“ prednostov okresných úradov a napokon aj samotných riaditeľov štátnych okresných archívov.

Trnavský KÚ pridelil na výstavbu ŠOKA v Trnave impozantných 15 mil. Sk, čo je v dnešných časoch doslova malý zázrak. Nitriansky KÚ si udržuje svoj štandard pokrývaním približne 40% potrebných financií. Pridelil 3.2 mil. Sk pre ŠOKA v Šali, pre ŠOKA v Topoľčanoch 2.5 mil. Sk, ŠOKA v Nových Zámkoch má dostať 2.5 mil. Sk, ŠOKA v Leviciach 0.3 a ŠOKA v Komárne 0.2 mil. Sk, pričom KÚ si pre archívniectvo ponecháva rezervu 0.7 mil. Sk. Tu vidím ešte priestor pre ďalší „tlak“. V Banskobystrickom kraji dostane ŠOKA vo Zvolene 3 mil. Sk a ŠOKA v Žiari n/Hronom 0.27 mil. Sk. Krajský úrad v Prešove pridelil 0.37 mil. Sk pre ŠOKA v Poprade. Krajské úrady v Žiline, Košiciach a Bratislave na archívy pozabudli.... Preto ich bolo treba „prebudit“. Do procesu „prebúdzania“ sa ochotne a razantne zapojil generálny riaditeľ sekcie; výsledkom týchto rokovaní s prednostami krajských úradov je, že v Žilinskom kraji ŠOKA v Čadci dostane 1.5 mil. Sk (adaptácia priestorov a vybavenie depotov regálmí), ŠOKA v L. Mikuláši 1 mil. Sk na zakúpenie budovy. Prednosta KÚ v Košiciach zabezpečil priestory pre ŠOKA Košice – okolie v lokačnom pláne novozískanej budovy.

V súčasnosti sa pripravuje stretnutie s prednostom KÚ v Bratislave k otázkam priestorového zabezpečenia Archívu mesta Bratislavy a ŠOKA v Pezinku.

Aj naši pracovníci, ktorí metodicky usmerňujú činnosť štátnych okresných archívov, vyvíjajú rôzne formy intervencií na príslušné úrady v rámci svojich právomocí. Ich činnosť za daných podmienok neprináša vždy želané ovocie. Nie vždy, ale niekedy predsa. Na základe ich kvalifikovaných analýz, generálny riaditeľ sekcie dosiahol, že prednosta KÚ v Prešove, nad rámec pridelených prostriedkov pre ŠOKA Poprad, prisľúbil urýchliť riešenie umiestnenia ŠOKA v Levoči a ŠOKA v Prešove. Ovocie, dúfam, prinesie aj stretnutie s prednostom KÚ v Nitre, s ktorým chceme prerokovať zvýšenie objemu finančných prostriedkov na ukončenie prvej etapy rekonštrukcie Vodného hradu v Šali.

Aby som nehovoril iba o štátnych okresných archívoch, ešte niekoľko slov – čísiel o finančných prostriedkoch pre priamo riadené štátne archívy. Predmetom rokovania gremiálnej porady generálneho riaditeľa sekcie verejnej správy ministerstva bola aj správa o hospodárení sekcie za rok 2000.

Kapitálové výdavky na priamo riadené štátne archívy predstavovali sumu takmer 14 mil. Sk. Je to však iba tretina sumy, ktorú archívy objektívne potrebujú. Vyraznejšie sa riešili iba priestorové problémy štátnych oblastných archívov v Nitre, Bratislave a Košiciach. Analogická situácia bude aj v tomto roku, pretože v priemere na jeden archív prípadne na kapitálové výdavky cca 2 milióny korún.

5. Rok 2001 niektorým archívom, myslím najmä na okresné archívy, priniesol ďalšie zhoršenie ich finančnej situácie. Na jednej strane to vyplýva určite zo skutočností, že štát v súčasnosti nemá dostatok finančných prostriedkov pre štátnu správu. No skutočnosť, nazdávam sa, nevznieva až tak jednoducho a logicky. Mám za to, že opasky si musia uťahovať tam, kde to v štátnej správe najmenej bolí, navyše sa mi zdá, že o potrebách štátnych archívov málo vedia tí, ktorí o pridelení finančných prostriedkov rozhodujú. Viem, že sa zúčastňujete pravidelne porád prednostov krajských úradov. Zúčastňujú sa predstavitelia odboru archívnictva a spisovej služby MV SR aj celoslovenských, či regionálnych porád vedúcich finančných odborov, či odborov kultúry

krajských úradov? Máme totiž údaje o tom, že v minulom roku celoplošne na Slovensku boli vybavené napríklad odbory sociálnych vecí novými počítačmi, podobne odbory požiarnej ochrany a na odboroch CO sa taktiež nešetřilo na modernej zabezpečovacej technike. Ba montovali sa aj tam, kde už takéto boli. Aké kroky ste podnikli, aby aj okresné archívy mali podobné podmienky ako ostatné odbory okresných úradov?

Je zaujímavé, že sa ma pýtate na problémy, ktorých riešenie nie je také jednoduché, ako sa z položených otázok zdá. Spôsob prideľovania finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu okresným úradom a tým aj štátnym okresným archívom bol určený ešte v roku 1996. Financovanie miestnej štátnej správy sa realizuje priamo ministerstvom financií cez krajské úrady, čo je všeobecne známe. Naše ministerstvo, hoci krajské úrady patria do jeho odvetvovej pôsobnosti, sa podieľa na tvorbe ich rozpočtov iba každoročným, dalo by sa povedať, rozporovacím konaním, pri ktorom sa riešia rozpory v našich návrhoch rozpočtu s návrhmi krajských úradov. Okrem týchto oficiálnych krokov zúčastňujeme sa, aj nad rámec našich

povinností, mnohých nami vyvolaných neoficiálnych rokovanií. Otvorene musím povedať, že nebyť týchto rokovanií, rozpočty štátnych okresných archívov by vyzerali ešte horšie.

Porád vedúcich finančných odborov alebo vedúcich odborov kultúry krajských úradov sa nezúčastňujeme, pretože v rámci finančného roka po pridelení rozpočtu príslušnému archívu, už nie je oficiálna možnosť ani z našej strany a ani z ich strany ovplyvniť množstvo pridelených finančných prostriedkov alebo ich presun.

Vybavenie archívov počítačovou technikou je vzhľadom aj ku pripravovaným aplikáciám aj v našom záujme. Treba si však uvedomiť, že porovnávanie archívov s odborními sociálnymi vecí, civilnej ochrany či požiarnej ochrany nie je ako podvojný účtovníctvo (má dať – dať). Ja by som bol tiež veľmi rád, keby archívnictvo bolo považované za také prioritné ako uvedené odbory, avšak v súčasnosti ani v budúcnosti sa s týmito odborními vzhľadom k ich významu pri ochrane a záchrane životov a majetku nemôžeme porovnávať.

6. Už v minulom roku sa hovorilo, že štátne archívy budú vybavené novým

softvérom na vyhotovovanie archívnych pomôcok. V akom štádiu sú reokovania okolo nakúpenia programov z Bach-systému?

Zabezpečovanie programového vybavenia firmy Bach systems s. r. o. ProArchiv – Inventáre sa začalo v júli minulého roku, kedy firma predložila Sekcii verejnej správy MV SR ponuku a finančné podmienky, ako predmet ďalších rokovanií. Následne sa v štátnych archívoch vykonal prieskum vybavenosti výpočtovou technikou, keďže podmienkou užívania programu je osobný počítač s WINDOWS-om 95 a vyššie. Napriek tomu, že v 17 štátnych okresných archívoch sa nachádza len WIN 3. 11, bola zakúpená multilicencia v celkovej cene 337.000.- Sk, čo predstavuje 75 užívateľských licencií.

V zmysle kúpnej zmluvy bola prvá časť ceny zaplatená ešte v decembri minulého roku.

Firma dodala všetkých 75 programov odboru archívnictva vo februári t.r. a 9. marca sa následne fakturovala zvyšná časť ceny. IVES sme požiadali o spoluprácu pri zabezpečení školení v termínoch 6. júna v Bratislave a 13. júna v Košiciach.

Programové vybavenie odovzdáme riaditeľom štátnych ústredných a štátnych oblastných archívov na porade 3. apríla a riaditeľom štátnych okresných archívov na plánovanom stretnutí pravdepodobne začiatkom mája t.r. Program sa prideli všetkým štátnym archívom s cieľom, aby aj tí, ktorí zatiaľ WIN 95 alebo 98 nemajú, mali dôvod požiadať odbory informatiky okresných úradov o zabezpečenie zodpovedajúcej výpočtovej techniky.

7. Nedávno v televízii som náhodou zachytila slová Ministra kultúry SR p. Kňažka, ktorý v súvislosti s ochranou knižničného kultúrneho dedičstva problém degradácie papiera považoval za celospoločenský problém. Na jednej strane som bola veľmi rada, že konečne aj tento problém sa verejne vyslovil, na druhej strane som bola sklamaná, lebo s problémom degradácie kyslého papiera vystúpil rezort, v ktorom zďaleka nepôsobí tento problém tak alarmujúco, ako v archívoch. Predkladal OAaSS MV SR do kolégia ministra vnútra za posledné roky materiál o tomto probléme? Aká je koncepcia odboru, príp. ministerstva vnútra v tejto problematike okrem toho, že Slovenský národný archív ako

vieme, je zapojený do programu výskumu už niekoľko rokov? Má odbor archívnictva a spisovej služby MV SR vypracovaný konkrétny harmonogram, príp. návrh na riešenie tohto problému vôbec?

Vy ste ich zachytili náhodou. Aby som Vašu informáciu upresnil. Ministerstvo kultúry SR predkladá na rokovanie vlády SR Návrh stratégie rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2005. Na jej uskutočnení bude participovať veľmi úzko aj ministerstvo vnútra; návrh uznesenia vlády ministri ukladá dve úlohy. Tou, pre Vás nezaujímavou, je zabezpečiť kapacity Inštitútu pre verejnú správu aj na účely vzdelávania zamestnancov verejných knižníc, t.j. knižníc v zriaďovateľskej pôsobnosti orgánov miestnej štátnej správy. Tou, ktorá zaujíma Vás, je vypracovanie a predloženie na rokovanie vlády SR programu záchran, stabilizácie a konzervovania tradičných nosičov informácií v Slovenskej republike. Ide o plnenie štvrtej strategickej úlohy. Návrh predpokladá vznik technologického centra pre záchranu kultúrneho a dokumentárneho dedičstva a bohatstva. Jeho úlohou má byť vývoj novej vlastnej technológie

jeho záchrany v dôsledku kyslosti papiera. Má to byť spoločný program záchrany knižničných dokumentov a archívnych dokumentov. Centrum má vzniknúť na základe Slovenskej národnej knižnice, Univerzitnej knižnice, Slovenskej technickej univerzity a Slovenského národného archívu. MK SR vychádza z efektívneho spojenia a využitia potenciálu viacerých rezortov.

V tej istej relácii, po ministrovi Kňažkovi, vystúpil aj Ing. Hanus. Podrobnejšie sa zaoberal práve prípravou spoločného nadrezortného štátneho Programu záchrany, stabilizácie a konzervovania tradičných nosičov informácií v SR na úseku archívnictva.

Jeho informácie boli z prvej ruky, pretože je spoluautorom daného programu. Program má štyri časti, podprogramy: Konzervovanie - zušľachtovanie historického knižného a archívneho fondu, Komplexný prieskum stavu knižného a archívneho fondu z hľadiska technológie veľkokapacitnej ochrany, Výskum a vývoj technologických procesov a zariadení pre komplexnú ochranu, záchranu, stabilizáciu a konzervovanie tradičných nosičov informácií; štvrtým podprogramom je Vytvorenie vzde-

lávacieho programu pre oblasť technológií a komplexnej ochrany tradičných nosičov informácií, najmä historických kníh, archívnych dokumentov a periodík. Doba riešenia sa predpokladá na obdobie 2002 – 2006 s výhľadom do roku 2010.

V najbližších dňoch sa uskutoční spoločné rokovanie zástupcov ministerstva vnútra a ministerstva kultúry o postupe pri ďalšej príprave tohto materiálu na rokovanie vlády s cieľom jeho prijatia vládou.

Ak mám hovoriť o rokoch minulých, môžem iba pripomenúť, že v polovici 90. rokov prerokovalo kolégium ministra vnútra materiál zaoberajúci sa ochranou archívnych dokumentov v širšom kontexte, t.j. materiál zaoberajúci sa problematikou výstavby a materiálno - technického zabezpečenia archívnych budov. Od tohto materiálu sa odvíja aj dnešný postup stanovovania priorít pri zabezpečení vhodných – vhodnejších priestorových podmienok pre jednotlivé štátne archívy. Stále je tu však jeden „malý“ problém – videli ste už v roku 1999, že v Štátnom oblastnom archíve v Levoči je pripravená dokonca celá jedna budova, práve pre účely konzervovania a reštaurovania archívnych dokumentov – treba ju iba

„zariadiť“ a personálne dobudovať. Rezort však musí manipulovať s tým objemom finančných prostriedkov, ktoré má a tak v prvom rade rieši „strechy“.

Chcem veriť, že istým prínosom budú aj ustanovenia nového zákona, výrazným spôsobom sprísňujúce podmienky ochrany potenciálnemu žiadateľovi o súhlas so zriadením archívu; legislatívnu oporu by mal poskytnúť aj vykonávací predpis k zákonu.

Toto všetko, vrátane výsledkov vyhodnotenia dotazníkovej akcie Spoločnosti slovenských archívárov k problematike ochrany archívnych dokumentov, predstavuje spoločný postup odboru, archívov a spoločností.

8. V minulom roku vyšiel I. zväzok Sprievodcu po archívnych fondoch SR. Kedy počítate, že dostanú archívári do rúk ďalšie zväzky. Čo plánujete vydať v roku 2001 okrem sprievodcov po štátnych okresných archívoch? Počítate s vydaním aj terminologického slovníka už v roku 2001? O akých plánoch odboru archívnictva a spisovej služby SR by

ste čitateľov Fóra archívárov ešte radi informovali?

V priebehu jedného mesiaca počítame s tým, že archívy dostanú ďalšie dva zväzky informatívneho sprievodcu štátnych archívov SR – a to po fondoch a zbierkach štátnych okresných archívov. A ešte koncom prvého polroka by mali dostať aj zväzok posledný – sprievodcu po fondoch a zbierkach osobitných archívov, ide práve do tlače. Okrem dvoch čísiel Slovenskej archivistiky chceme vydať druhý zväzok Heraldického registra SR. V tomto roku by sme radi ukončili aj spracovanie prvej verzie definícií hesiel terminologického slovníka.

Plány odboru, nechcete presné definície. Iba heslovite: peniaze na budovy, peniaze na dobudovanie softvérového vybavenia archívov a množstvo administratívnej práce súvisiacej s nadobudnutím účinnosti zákona o štátnej službe a zákona o verejnej službe. A, dúfam, že Vás neprekvapím, keď poviem, treba odovzdať náš zákon.

Za Vaše odpovede Vám v mene čitateľov Fóra archívárov ďakujem.

V. Nováková

Konzervovanie písomností Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov z rokov 1939 - 1943

1. ÚVOD

Novodobé papierové dokumenty, ktoré boli nevhodne uskladnené a sú poškodené vlhkom a plesňami sú vážnym konzervátorským problémom. Okrem nevhodných podmienok uskladnenia sú tieto dokumenty ešte ohrozené aj kyslosťou papiera, ktorá je spôsobená kyslým gledením.

Našou úlohou bolo odskúšať vhodné konzervátorské postupy a vyhodnotiť ich z hľadiska efektívnosti a náročnosti. Praktickou aplikáciou bolo ošetrovanie dokumentov z písomností Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov z rokov 1939 - 1943.

V rámci dohody o spolupráci medzi Slovenským národným archívom a Chemickotechnologickou fakultou STU sa na riešení tejto úlohy podieľali aj dvaja študenti CHTF STU z Katedry polygrafie a aplikovanej fotochémie. V oddelení archívnej ochrany vykonávali svoju odbornú

trojtýždňovú prax pod vedením RNDr. Jarmily Minárikovej.

Študent František Belanyi spolupracoval na vypracovaní vhodnej metodiky odskúšavaním niektorých postupov na modelovom písacom kyslom papieri.

Študentka Dana Babiaková odskúšala vybratú metodiku na vzorke papierových dokumentov.

2. EXPERIMENTÁLNA ČASŤ

V prípade, že sa jedná o dokumenty, ktoré sú viditeľne znečistené plesňami, nie je potrebné urobiť ani mikrobiologickú analýzu ich kontaminácie, ale najvhodnejšie je podrobiť ich sterilizácii predtým, než sa prikróči k akémukoľvek spôsobu ich ďalšieho spracovania. Písomnosti Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov z rokov 1939 - 1943 boli preto v prvej fáze po prenesení do Slovenského národného archívu

sterilizované v komore VFS 250 etoxénom, čo je komerčný názov sterilizačného média skladajúceho sa z 10 % etylénoxidu a 90 % dioxidu uhličitého.

Konzervačné ošetrenie poškodených novodobých papierových dokumentov najčastejšie pozostáva z čistenia, neutralizácie kyslosti, vytvorenia alkalickej rezervy (odkyselenia) vo vodnom alebo nevodnom prostredí a z ich spevnenia, teda zlepšenia mechanických vlastností.

Ak je papierový dokument veľmi poškodený, plesnivý, papier je lámavý a krehký, je možné len jeho opatrné očistenie suchým štetcom alebo vatovým tampónom.

Na odkyselovanie dokumentov sa najčastejšie používajú vodné roztoky hydrogénuhličitanu horečnatého alebo vápenatého alebo metanolické roztoky metoxymagnéziummetylkarbonátu (MMMK).

Vhodnými látkami na spevnenie papiera sú étery celulózy, ktoré sa v

konzervátorskej praxi široko používajú. My sme v tomto prípade použili metylhydroxyetylcelulózu, známu pod obchodným názvom Tylóza MH 300.

Odkysefovanie a spevňovanie papiera pomocou Tylózy je možné vykonávať postupne. Pri prvom spôsobe sa v prvom stupni papier neutralizuje a potom po vysušení v druhom stupni je spevnený roztokom Tylózy vo vode. Tieto dva úkony je možné spojiť a pripraviť roztoky Tylózy do neutralizačného roztoku.

Rozdiely v oboch postupoch sme otestovali na vzorkách kyslého písacieho papiera zo Slavošovských papierní s hodnotou pH = 4,4.

Na neutralizáciu bol použitý vodný roztok hydrogénuhličitanu horečnatého a vápenatého a na spevnenie roztoky Tylózy MH 300 s koncentraciami 0,5% , 0,75% , 1% a 2,5%. Bolo zmerané povrchové pH papierov pred a po odkyselení a spevnení a boli urobené skúšky mechanických vlastností papiera.

Tabuľka č. 1.

pH roztokov Tylózy použitých na spevňovanie

Koncentrácia (%)	pH v destilovanej vode	pH v neutralizačnom roztoku
0.5	5.3	7.8
0.75	5.25	7.7
1.0	5.3	7.6
2.5	5.4	7.6

2. 1. Zmeny mechanických vlastností testovaných papierov

2. 1. 1. Zmeny pevnosti v ťahu modelového kyslého písacieho papiera

Zmeny pevnosti v ťahu meranej a vyhodnocovanej na základe normy STN ISO 1924 sme sledovali v pozdĺžnom smere pomocou zmien sily pretrhnutia F vyjadrenej v [N], tržného zaťaženia TZ [kN/m], indexu pretrhnutia IP [Nm/g] a predĺženia P [%]. Merania sa vykonali na zariadení FDP 40, VEB Thüringer Industrierwerk, Rauenstein.

Namerané hodnoty pre modelový papier neutralizovaný a spevňovaný dvojstupňovo - v prvom stupni neutralizácia a vysušenie, v druhom stupni spevňovanie pomocou Tylózy s rôznymi koncentraciami - ako aj pre papier neutralizovaný a spevnený v jednom stupni Tylózou pripravenou o rôznych koncentráciách

v neutralizačnom roztoku sú uvedené v nasledovnej tabuľke.

Z nameraných výsledkov vyplýva, že najväčšie zlepšenie pevnosti v predĺžení testovaného kyslého papiera bolo zaznamenané pri aplikácii 2,5 % roztoku Tylózy v neutralizačnom roztoku, ktorá bola nanášaná na papier pomocou štetca (okrem vlastnosti predĺženia - v dvojstupňovom postupe bola nameraná hodnota 2,16 %, v jednoduchom postupe súčasnej neutralizácie a spevňovania bolo zaznamenané hodnota 1,88 % - čo však predstavuje minimálny rozdiel pri vyhodnotení celkovej zmeny pevnosti v ťahu).

Tabuľka č. 2. Zmeny pevností v ťahu vplyvom Tylózy s rôznou koncentráciou

	Koncentráci a Tylózy	F [N]	TZ [kN/m]	IP [Nm/g]	P [%]
Pôvodný papier	-	52,40	3,49	41,95	1,21
Dvojstupňový postup	0,5	55,1	3,67	44,11	1,64
	0,75	58,7	3,91	46,99	1,78
	1,0	59,5	3,97	47,42	1,70
	2,5	65,7	4,38	52,64	2,16
Jednostupňový postup	0,5	58,5	3,9	46,88	1,68
	0,75	57,3	3,82	45,91	1,64
	1,0	63,6	4,24	50,96	1,76
	2,5	67,5	4,5	54,09	1,88

2. 1. 2. Zmeny odolnosti voči ohýbaniu modelového kyslého písacieho papiera

Zmena odolnosti voči ohýbaniu patrí k najcitlivejším ukazovateľom zmien mechanických vlastností papiera, pretože odráža vlastne zmeny jeho pružnosti a flexibility či už pri jeho starnutí alebo spevňovaní. Uvedené vlastnosti sa merali podľa ISO 5626 na zariadení Doppelfalzgerät, DFP, WEB Werkstoffprüfmaschinen, Leipzig metódou podľa Schoppera v pozdĺžnom a priečnom smere s minimálnym napätím svoriek 7,7 N.

Odolnosť voči ohýbaniu je vyjadrená počtom dvojohybov.

Namerané hodnoty pre modelový papier neutralizovaný a spevňovaný dvojstupňovo - v prvom stupni neutralizácia a vysušenie, v druhom stupni spevňovanie pomocou Tylózy s rôznymi koncentraciami - ako aj pre papier neutralizovaný a spevnený v jednom stupni Tylózou pripravenou o rôznych koncentráciách

v neutralizačnom roztoku sú uvedené v nasledovnej tabuľke.

Z nameraných výsledkov vyplýva, že najväčšie zlepšenie odolnosti voči ohýbaniu testovaného kyslého papiera bolo aj v tomto

případe - tak ako aj v prípade zmeny pevnosti v ťahu - zaznamenané pri aplikácii 2,5 % roztoku Tylózy v neutralizačnom roztoku, ktorá bola nanášaná na papier pomocou štetca.

Tabuľka č. 3. Zmeny odolnosti voči ohýbaniu vplyvom Tylózy s rôznou koncentráciou

	Koncentrácia Tylózy	Počet dvojohybov Pozdĺžne	Počet dvojohybov Naprieč
Pôvodný papier	-	15	10
Dvojstupňový postup	0,5	22	9
	0,75	26	10
	1,0	29	15
	2,5	33	16
Jednostupňový postup	0,5	22	12
	0,75	30	14
	1,0	32	17
	2,5	35	18

Pri ostatných koncentráciách roztokov Tylózy boli papiere ponárané na dobu 30 minút do roztoku s príslušnou koncentráciou. Po vybratí sa nechali papiere stiecť na šikmej doske z plexiskla po dobu 10 minút. Papiere sa sušili voľne na sitách pri

izbovej teplote a po vysušení sa dali do ručného lisu zalisovať medzi netex a lepenku na vyrovnanie.

Vplyv doby ponárania na pevnosť sme odskúšali pri použití 1% roztoku Tylózy v neutralizačnom roztoku. Sledoval sa vplyv doby ponorenia hárkov kyslého papiera na

zmeny odolnosti voči ohýbaniu v pozdĺžnom smere (P) a v smere naprieč (N) ako aj vplyv na zmeny pevnosti v ťahu vyjadrenej silou

pretrhnutia F, tržného zaťaženia TZ, indexu pretrhnutia IP a predĺženia P. Získané výsledky sú uvedené v nasledovnej tabuľke.

Tabuľka č. 4

Vplyv doby ponorenia v 1 % Tylóze na odolnosť voči ohýbaniu, pevnosť v ťahu a kyslosť

Doba ponorenia [min.]	Dvojohyby		F [N]	TZ [kN/m]	IP [Nm/g]	P [%]	pH
	P	N					
15	21	11	58.10	3.87	46.50	1.74	7.35
30	32	17	63.60	4.24	50.96	1.76	6.78
45	50	24	62.70	4.18	50.20	1.71	7.26

Predĺžením doby pôsobenia spevňujúceho činidla dochádza k zvýšeniu pevnosti, čo sa prejavuje najmä zvýšením odolnosti voči ohýbaniu a odráža sa v zvýšených hodnotách dvojohybov.

2. 2. Zmeny kyslosti

Neutralizácia kyslosti papierov je jedným zo základných úkonom, ktoré sa musia vykonať pri konzervovaní a reštaurovaní papiera. Hodnota pH pôvodného kyslého papiera bola 4,4. Sledovali sme zmeny pH pôsobením dvojstupňového procesu neutralizácie a spevňovania

papiera ako aj jeho spracovanie v jednom stupni pozostávajúcom zo súčasnej neutralizácie a jeho spevnenia. Hodnoty pH boli merané povrchovou metódou pomocou kombinovanej elektródy na digitálnom pH-metri. Výsledky sú uvedené v nasledovnej tabuľke.

Tabuľka č. 5 Zmeny pH pôsobením neutralizačného a spevňovacieho činidla

Koncentrácia Tylózy [%]	pH pôvodného papiera	pH Dvojstupňový postup	pH Jednostupňový postup
0,5	4,4	7,23	6,68
0,75	4,4	7,10	6,78
1,0	4,4	6,89	6,78
2,5	4,4	6,91	6,68

Tabuľka č. 6 Zmeny pH vplyvom rôznej doby pôsobenia neutralizačného činidla

Doba ponorenia	pH
15	7.35
30	6.78
45	7.26

Z nameraných výsledkov vyplýva, že rozdiel medzi neutralizačným účinkom po 15 a 45 minútach pôsobenia neutralizačného činidla nie je veľmi významný. Ukazuje sa, že predĺženie doby ponorenia nemalo významný vplyv na zvýšenie hodnoty pH, skôr došlo k jeho miernemu poklesu.

2. 3. Zmeny optických vlastností

Malou nevýhodou takéhoto spracovania je slabé zožltnutie papiera po nanosení roztoku Tylózy. V nasledujúcej tabuľke sú namerané hodnoty belosti (% MgO) písacieho papiera zo Slavošovských papierní po nanosení roztokov Tylózy rôznej koncentrácie štetcom. Merania sa robili na Leukometri podľa normy ČSN 500241.

Tabuľka č. 7 *Zmeny belosti po aplikácii Tylózy*

	Belosť (% MgO)
Pôvodný papier	78.86
1% Tylóza	76.93
2% Tylóza	75.93
2.5% Tylóza	73.52

3. Experimenty s papiermi vyradených písomností

Nakoľko spevňujúci účinok roztokov Tylózy sa prejavuje pri vyšších koncentráciách, odskúšali sme nanášanie rôznych koncentrácií Tylózy v neutralizačnom roztoku pomocou natierania štetcom na vyradené

papiere z roku 1951. Po nanosení Tylózy a vysušení papierov bolo zmerané ich povrchové pH a pevnosť v ťahu. Získané výsledky sú uvedené v nasledovnej tabuľke.

Tabuľka č. 8 *Zmeny pH a pevnosti v ťahu po aplikácii Tylózy s rôznou koncentráciou*

Koncentrácia Tylózy [%]	pH	F [N]	Tržné zaťaženie [kN/m]	Predĺženie [%]
pôvodný papier	5.86	21	1.40	0.57
1.0	7.71	29	1.93	0.94
2.0	7.84	35	2.33	0.70
2.5	7.87	37	2.46	0.92
3.0	7.69	41	2.73	0.96

4. Konzervovanie písomností Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov 1939 - 1943

Uvedené poznatky boli prakticky aplikované na vzorke papierových dokumentov, písomností Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov z rokov 1939 - 1943. Vzorka obsahovala fotokópie na dokumentovom papieri, prieklepový papier a papier písací drevitý s textom

písaným ručne a na písacom stroji. Dokumenty boli značne poškodené vlhkom a plesňami.

Na začiatku celého procesu bolo meranie povrchového pH konzervovaných písomností. Nameňované hodnoty boli nasledovné:

Druh papiera	povrchové pH
Prieklepový	5.6 - 6.1
Drevitý	5.7 - 6.1
Tlačivá	5.9 - 6.5
Konceptný	5.7 - 6.4
Obaly	5.5 - 6.3
fotopapier dokumentový - zadná strana	5.8 - 6.7
- svetlocitlivá strana	5.4 - 6.3

Prvým krokom pri konzervovaní bola mechanická očista, pri ktorej boli písomnosti zbavené skorodovaných spíniek, nečistôt a plesní.

Nasledovalo odkyselenie a súčasne spevnenie roztokom 2.5% Tylózy MH 300 v neutralizačnom roztoku hydrogénuhličitanu horečnatého. Roztok Tylózy sa nanášal štetcom, prípadne slabé miesta boli podlepované japonským papierom. Ak sa na zadnej strane písomnosti

nenachádzal žiaden text, bol na podlepovanie poškodeného papiera využitý aj alkalický písací papier, ktorý je lacnejší ako papier japonský. Ako lepidlo bol použitý pšeničný škrob. Pracovný postup bol nasledovný:

Dokument sa položil opačnou stranou na tkaninu netex a ponoril sa do neutralizačného roztoku. Keď bol papier celý premočený, vybral sa z roztoku a nechal sa chvíľu odtiecť. Mokry sa položil na podložku, kde bola

plst' a na nej ešte syntetická tkanina. Alkalický papier sa potrel škrobovým lepidlom a nechal sa prevlhčiť. Potom sa preniesol a priložil na dokument zo zadnej strany. Po uhladení sa celý „sendvič“ vylišoval aj s podložkou. Podlepený dokument sa nechal voľne chvíľu sušiť a potom sa vložil medzi dve vrstvy Holytexu do lisu a nechal sa tam do vysušenia.

Fotokópie na dokumentovom fotografickom papieri, ktoré boli silne poškodené, sme spevnili nástrekom 0.5 až 1% roztoku Klucelu G (hydroxypropylcelulóza) v etanole na svetlocitlivú vrstvu. Po usušení sa potrela zadná strana 1% roztokom Tylózy v neutralizačnom roztoku. Prednú stranu sme ešte prestrekli 0.5% roztokom Tylózy v destilovanej vode. Ak boli na papieri veľmi slabé miesta, ktoré vypadávali, zadnú stranu sme podlepili japonským papierom; ak sa na zadnej strane nenachádzal text, podlepili sme ju alkalickým písacím papierom pomocou škrobového lepidla. Podlepený dokument sa dal medzi netex a filtračný kartón vysušiť do lisu.

Tri písomnosti - č. 50, 9 a 31 z obálky č.3052 (2) boli ošetrené v Archíve Národnej banky Slovenska laminovaním na laminátore HRP 460

V-špeciál pomocou fólie Filmoplast R od firmy Neschen (Nemecko). Písomnosti boli z prieklepevého papiera, veľmi poškodené plesňami, časti boli vypadané a papier sa lámal a drobil. Z tohoto dôvodu bolo potrebné laminovať listiny z oboch strán. Fólia Filmoplast R bola vyvinutá špeciálne pre potreby archívov na konzervovanie novodobých papierov. Je to ľahký priesvitný technický japonský papier plošnej hmotnosti 8.5 g/m² s vrstvou adhezíva - kopolymérom esteru kyseliny akrylovej v množstve 20g/m². Lepidlo je bez zmäkčovadiel, odolné voči starnutiu, bezfarebné, nežltne a je pufrované uhlíčanom horečnatým. pH papiera vrátane lepidla je 9.6 a hrúbka 5.10⁻⁵ m. Teplota laminovania sa podľa rýchlosti stroja pohybuje v rozmedzí 120-150 °C.

5. *Vyhodnotenie a cenové relácie*

Konzervovanie poškodených novodobých papierových dokumentov možno robiť za mokra pomocou odkyselovania vodnými roztokmi hydrogenuhličitanu horečnatého alebo vápenatého a spevňovaním Tylózou MH 300. Ako vhodná metóda sa ukázalo použitie 2.5 % roztoku Tylózy v neutralizačnom roztoku pripravenom

z hydrogenuhličitanu horečnatého, ktorý sa nanáša štetcom. Pri tomto spôsobe nedochádzalo k rozpíjaniu atramentov a razítok.

Papiere veľmi poškodené plesňami a vlhkom s vypadanými miestami je potrebné podlepovať japonským papierom alebo v prípade nepopísanej zadnej strany aj alkalickým písacím papierom.

Výhodou tejto metódy je nenáročnosť na zariadenie a na materiál. Nevýhodou je časová náročnosť, prácnosť a s tým spojená nízka efektívnosť. Jeden pracovník môže urobiť denne v priemere asi 30 - 40 dokumentov, pretože je potrebné listiny nechať voľne rozložené sušiť a proces je ukončený za dva dni.

Konzervovanie pomocou laminátora s použitím fólie Filmoplast R je proces, ktorý prebieha za sucha. Po mechanickom očistení sa na konzervovaný papierový dokument teplom jednostranne alebo obojstranne naniesie fólia. V prípade tenkého papiera je nutné obojstranné navrstvenie fólie. Odkyseľovací proces nie je potrebný nakoľko lepidlo obsahuje uhličitan horečnatý, ktorý neutralizuje kyseliny.

Výhodou tejto metódy je vysoká efektívnosť v porovnaní s

predchádzajúcou, ale na druhej strane je to proces finančne náročný. Cena laminátora HRP 340 V-špeciál je 5 968,-DM. Na tomto laminátore je možné laminovať formáty A4. Pre účely konzervovania dokumentov v archíve postačuje táto pracovná šírka, ktorá je 340 mm.

Cena dvoch fólií Filmopastu R o rozmeroch 0.31x 50m je 260,-DM. Je to však cena, ktorú poskytuje priamo výrobca. Znamená to, že tuzemská dodateľská cena bude vyššia o clo, DPH, náklady a zisk dodávateľa, čo môže predstavovať zvýšenie približne o 30 - 50 % i viac.

Z jednej fólie je možné zalaminovať asi 210 kusov dokumentov formátu A4 pri jednostrannom laminovaní. Pri obojstrannom laminovaní je potrebné mať 2 kusy fólie Filmoplastu R. Laminovanie jedného dokumentu formátu A4 trvá v závislosti od rýchlosti zariadenia 8-10 sekúnd a za jednu minútu je možné zalaminovať približne 6 dokumentov. Kalkuláciu dospejeme k počtu 1800 -2000 dokumentov A4 za jeden deň, ktoré je možné zakonzervovať laminovaním. Treba si však uvedomiť, že písomnosti treba pripraviť na laminovanie rovnakým spôsobom ako pre neutralizáciu

a spevňovanie prvou metódou.

Priame náklady na konzervovanie jednej písomnosti formátu A4 pri obojstrannom laminovaní fóliou Filmoplast R sú približne 1,25 DM (cca 27.- Sk), pri jednostrannom laminovaní polovičné. Počiatočné náklady na zakúpenie

6. Záver

Na dokumentoch z písomností Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov z rokov 1939 - 1943 boli odskúšané dva rôzne spôsoby konzervovania, mokrým spôsobom a laminovanie.

Nakoľko sa jedná všetko o kópie, z ktorých väčšina je vyhotovená na fotografickom dokumentovom papieri a na prieklepovom písacom papieri, na ktorom sú texty písané na písacom stroji a o listiny vo viacerých exemplároch, našou snahou bolo overiť najmä vhodný spôsob ich zakonzervovania. Bolo kompletne ošetrených 11 obalov s číslami 3421 (0), 3208 (1), 3208 (0), 3154 (0), 3154 (1), 3154 (2), 3209 (0), 3201, 3471 (0), 2702/b, Korešpondencia došlá oddelení A Kabinet (1921) so 650 dokumentmi. Dokumenty v 10 obaloch s číslami 3052(0), 3052 (1), 2591/v, 2591/l, 2591/k (0), 2591/k, 2591/t,

zariadenia predstavujú cca 6 000 DM, čo je približne 132 000.- Sk. Ako už bolo vyššie spomenuté, tuzemská dodávateľská cena bude vyššia o clo, DPH, náklady a zisk dodávateľa, čo môže predstavovať jej zvýšenie približne o 30 - 50 %, prípadne i viac.

2591/b, 2591/e a 2702 boli podrobené len mechanickej očiste a boli z nich odstránené plesne a skorodované spinky. Odlepené výstrižky boli nalepené naspäť. Takto bolo ošetrených asi 1000 dokumentov.

Nakoľko konzervovanie mokrým spôsobom je veľmi náročné na čas, je potrebné zvážiť, či je nutné všetky ďalšie dokumenty ošetrovať týmto spôsobom. Na manipuláciu by bolo vhodné urobiť nové kópie pomocou xeroxu.

Na základe získaných poznatkov o časovej i finančnej náročnosti procesu konzervovania uvedených písomností bude potrebné komplexne zvážiť všetky relevantné skutočnosti a po konzultácii všetkých zainteresovaných strán prijať rozhodnutie o ďalšom postupe.

Jozef Hanus

Naši jubilanti:

K životnému jubileu srdečne gratulujeme a prajeme veľa zdravia, šťastia, osobných a pracovných úspechov našim kolegom:

Jozef Schwartz

ŠOBA B.Bystrica

Paulína Valková

ŠOKA Martin

Vydáva Spoločnosť slovenských archívárov 10 x ročne

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrteľ, J. Hanus, Z. Kollárová, I.Graus,

V. Hrtánková, V. Morišová

Technická úprava: ŠOKA v Šali, J.Benciová

Náklad: 380 ks

Povolilo: MK SR 1472/96

ISSN 1335-6658

